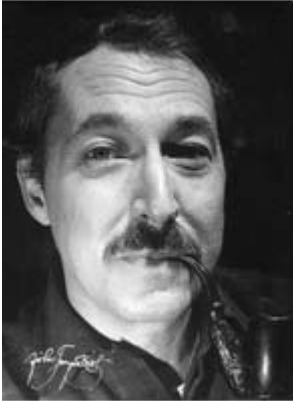

A GYÓGYPEDAGÓGIA TÖRTÉNETE

Montágh Imre, az ember, a logopédus (Egy befejezetlen életmű tanulságai)

SUBOSITS ISTVÁN

Több mint húsz esztendeje, hogy sorstragédiának is nevezhető körülmények között távozott az élők sorából a XX. századi magyar logopédia egyik méltán tisztelt, kiváló egyénisége, Montágh Imre. Az utókor – kötelességéhez híven – ápolja emlékét, őrzi maradandóságát, s igyekszik ellenállni a létezés velejárójának, a feledésnek. Jóllehet, hogy egy oktatási intézmény megtisztelő gesztusként választotta névadójának, tudományos ülésen idézték fel munkásságát, mégsem haszontalan, ha kérdésként fogalmazzuk meg: Vajon mennyire ismerjük Montágh Imre egyéniségét? Vajon a vele való ismeretség alkalmat adott-e arra, hogy a szokványos – gyakorta felületes tanár-diák – kapcsolaton túl bepillantathatunk szellemiségének, szakmai nézetrendszerének mélyebb természetébe?

„Az ember olykor sorsa mestere” – írja a lét nagy ismerője, a drámairodalom klasszikusa, Shakespeare. (1) Ha egy életművet mérlegre akarunk tenni, arra kell válaszolnunk: Honnan hová? Miképp formálódott ki Montágh Imre szakmai énje, illetve miként formálta, egyengette a hazai logopédia XX. század második felében megtett útját? Életművének megértéséhez induljunk ki többször megírt önéletrajzából. (2)

„1935-ben születtem Budapesten. Édesanyám csak szülni jött föl. Gyermekségemet szerencsére ízes kiejtésű vidéken töltöttem Csanád (Békés) megyében. Nyelvi fejlődésemmel kedvezően hozzájárult a paraszti környezetem, melyet 8-9 éves koromig

élvezhettem. Édesanyám érmihályfalvi, édesapám aradi kiejtéséből az enyhe magánhangzó-hajlítás, s ha akarom, a zárt ɔ használata megmaradt számomra. Hányatott gyermek- és ifjúkoromról nem akarok szólni, mert az még mindig elintézetlen személyes sérelmem. ... mélyen belém rögzült görcsök miatt tárgyilagosan szólni erről nem tudok. (3) Tizenöt éves korom óta magam tartom el magam. A gimnázium két utolsó osztályát esti tagozaton végeztem. Jelesen érettségiztem. Érettségi után beiratkoztam a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolára.” – Mint hallgatót Kanizsai Dezső, a főiskola Logopédiai Tanszékének akkori vezetője egy logopédiai kísérleti gyermekcsoport vezetésével bízta meg.

Folytassuk tovább az önéletrajzot: „Mint növendéke az első két évfolyam elvégzése alatt önkéntes hospitálójává szegődtem, a következő két tanévben kötelezően vettem részt foglalkozásain, s ezzel párhuzamosan naponta két-két órát dolgoztam mellette a lakásán, alkalmazottjaként.”

Szakítsuk meg az önéletrajzot, s tegyük fel a kérdést: Mit lehetett ellesni Kanizsai tanár úrtól, akinek korszakos munkássága zömmel a XX. század első felére esett?

1. Reményt és bizalmat keltő interaktív kapcsolatteremtést. Kanizsai Dezső szájából sohasem lehetett hallani, hogy reménytelen eset. Szemléletében nyoma sem volt az ilyesfajta minősítéseknek.
2. Közvetlenséget és természetességet, a pedagógiai konfliktusok tapintatos megoldását, amelynek kulcsa a megértés.
3. Intuitív egyéniségismeretet, amely nem más, mint egy másik személyiség lelki összetevőinek egységben való látása, vagyis az egyén képes legyen – szinte ösztönösen – a másik ember lelkiállapotába beleélni magát. A modern szakirodalom *empátia* névvel illeti a régóta ismert jelenséget (gör. *en-* 'benne, bele' *pathosz* 'érzés, indulat'). Az empátia folyamatában a másik ember lelkiállapotát – többek közt a lelki életet kísérő jelenségekkel (arcjáték, beszéd stb.) összhangban – mintegy magunkban kell megteremteni, létrehozni, s ez alapján kell a másik lelki élményét megérteni.

A Kanizsai-féle beszédjavítási módszerek megkövetelték, hogy a logopédus rendelkezék az egyéniségbe való intuitív beleélés képességével, empátiás tulajdonságokkal. A dadogás gyógyítását akkor koronázza siker, ha a tanár képes beleélni magát a beszédhibás lelkiállapotába, ha empátiája révén akár a legcsekélyebb eredménnyel is növelni tudja a gyermek önbizalmát. Az ún. beleélés szükséges, hogy a logopédus szokatlan helyzetekben is finoman válassza meg szavait. Emé képesség döntően konstitucionális adottság, de az etikus magatartás, az altruista emberszemlélet tanítható és alakítható.

Montágh Imre szakmai serdülőkkora ezekre az évekre esik, s a fentebb leírt viselkedésmintát kaphatta útravalóul mesterétől. De térjünk vissza az önéletrajz adataira.

A gyógypedagógiai tanári diploma megszerzése után két esztendeig tanított a Siketnémák Váci tanintézetében. Így ír erről az időszakról: „Elmélyedhettem a fonetikában, és megismerhettem örök szerelmemet, a gyermeket. (...) A siketnéma gyermek pedig kíváncsi volt színészi képességeimre.” A siketek tanítása felerősítette benn az önkifejezési vágyat.

1961-ben fölkerült a budapesti Beszédjavító Intézetbe, ahol kis idő múlva a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola hallgatóinak gyakorlatvezető tanára lett. A pályakezdő évek logopédiai gyakorlatán szerzett tapasztalatait fogalmazta meg több tanulmányában. Leírása főleg rendszerező jellegű. Az addig ismert gyakorlatokat – feltöltve saját eredeti eljárásaival – didaktikailag logikus szisztémában építette fel. A

beszédhiba javításának alapelve legyen, hogy a hiba megszüntetését ne az egyoldalú, direkt természetű hangfejlesztéssel oldjuk meg, hanem a járhatóbb utat válasszuk, azaz készítsük elő azokat a feltételeket, amelyek között a helyes kiejtés spontánabb módon, ösztönösebben jön létre. A beszédjavítás metodikai rendező elvét a képzésbeli sajátosságokból vezette le. A fokozatosság rendszerét a hangképzés mozzanatai, továbbá a vizuális és akusztikai szemléltetés lehetőségei szabják meg. A dadogás terápiájában megszívlelendő jó tanácsként javasolja a gyógyító atmoszférát; ez magában foglalja a tapintatot, a megnyugtató pedagógiai légkör megteremtését, a figyelmességet, a körültekintést, az előrelátást, a nevelési eljárások finomságát.

A beszéd pallérozása és a szó művészete több tekintetben is kapcsolódik egymáshoz. Montágh Imre beszédtanári működése ezt félreérthetetlenül bizonyította.

De kanyarodjunk vissza az önéletrajzhoz. Sokat mondóak az önmagáról vallott sorok: „Mondjuk meg őszintén, én színész akartam lenni. Az orvosi pálya érdekelt még némileg, de tanárságra nem is gondoltam, sőt egy kicsit undorított is ez a foglalkozás. Ma csak tanárnak tudom magam elképzelni, és boldog vagyok a pályán. Hozzáteszem, hogy nem olyan tanár vagyok, akiktől gyermekkoromban undorodtam, hanem afféle játékmester, cinkostárs. Igazában húsz éve nem akarok mást, csak magam megtanulni beszélni, s ha valaki ebben társamul szegődik, hát szintén tanulhat. Középiszolás korom óta foglalkoztatott a versmondás, s Keleti István fölkérésére az ő csoportjánál, később a Népművelési Intézet tanfolyamain hasznosítottam fonetikai, logopédiai felkészültségemet.”

Saját gyakorlótárat állított össze, ebben segítette versmondói múltja, a költészet iránti rajongása. 1962-ben az intézet megjelentette a gyakorlattárat Beszédtechnikai ismeretek címen. Szintén 1962-ben a Színművészeti Főiskola felkérte óraadó tanárnak. Itt kezdetben beszédhibát javított, később megbízták a művészi beszéd tanításának feladatával is. Jellemző természetére a bizonytalanság és kétely, amivel fogadta a megbízást; a pedagógiai lelkiismeretesség küzdött benne az elhivatottsággal és az egészséges becsvágygal. Idézzük ismét: „Először nagyon féltem – bár jókor jött, mert kezdtem unni a technikát – tudtam, hogy megvannak a képességeim a személyiség kibontásához, a szövegek elemzéséhez (...), de nagyon zavart, hogy nincs művészi diplomám, nem vagyok gyakorló művész. (...) Ma ott tartok, hogy látom, művészfele vagyok én, csak nem az alkotás, hanem a bábáskodás területén.”

A Színművészeti Főiskolán végzett munkájában – a korábbi tevékenységétől eltérően – gyökeresen új volt, hogy a katedrai tekintélytisztelést felváltotta egyfajta közvetlen, fesztelen pedagógiai légkör. Ahogy önéletrajzában is írja, együtt dolgozott a színészjelöltekkel, játékosan, oldva a feszültséget és a görcsöket, szinte egymást tanítva tanultak. Mindig kész volt arra, hogy a fáradtságot egy-egy érdekesebb gyakorlattal elűzze, a lankadó figyelmet nyelvi játékokkal felélénkítse. A hathatósabb munkát éppen a színész játékosága, a homo ludens volta szemszögéből erősítette fel, ugyanis a művészet élesíti a tekintetet, s aki birtokolja, keresztüllát a nagy szavakon, figyel az emberekre, meglátja őket nemcsak kívülről, hanem lelki mechanizmusaik szövevényében is. A művészi ihletettséggű gyakorlást nem az egyoldalú, mechanikus szövegfelmondás jellemezte, hanem kezdettől fogva, majd egyre inkább a művészi tolmácsolás igénye formálta. A szavakon túli közléstartalmak felismerése és megjelenítése követelmény lett a hallgatók tudatában.

Ahogy haladunk Montágh Imre életpályáján, egyre erősödött benne a közlés sokoldalúságának, összetettebb mikéntjének felismerése. Ez – ahogy önéletrajzában írja – valószínűleg összefügg gyermekkori indíttatásával: „Többrendbeli fizikai munkában

megmerültem, s nagy hasznomra vált az életismeret és a mindenkivel szót érteni tudás területén. Kommunikációs biztonságom többek között erre vezethető vissza. Édesanyám szerint egészen kiskoromban is mindig én találtam ki a játékokat, amiket azután játszottunk. Ez a szokásom a mai napig megmaradt, s ennek nagy hasznát veszem a beszédnevelésben. Édesanyámmal mindig nagyon szerettük és értettük egymást, talán ennek köszönhetem gyors, bár néha felületes szeretőkészségemet, amely tulajdonság szintén jól kamatozik a pedagógiában.” A színészjelöltekkel végzett munkája során egyre mélyebben gyökerezett benne, hogy a kifejez(őd)ésben mindig a hús-vér ember nyilatkozik meg. „Tanítás közben egyre világosabbá vált számomra, hogy a beszéd önmagában nem tanítható. Csakis a totális kommunikáció. Így kezdtem magam beleásni a nonverbális megnyilatkozások sűrűjébe.”

Ennek az elképzelésnek gyakorlatát nem is lehetett volna jobb helyen kipróbálni, mint éppen a Színművészeti Főiskolán. Az egymást ösztönző közös munka során vonzóbb, érdekesebb gyakorlatokkal gazdagodott a repertoár, születtek újabb könyvek, példatárak. Látószöge nem szűkült le csupán egyetlen pedagógiai és beszédpatológiai területre. Publikációi bizonyítják, hogy a gyógyulást segítő munkájának középpontjában az egész ember állt, a maga komplikált voltában.

A pedagógiai személyiség leírásában három szempontra szokás tekintettel lenni: 1. a fejlesztő pszichés ráhatás jellege, az értékgazdaság, egy-egy nemes eszmény szolgálata; 2. megfelelő elmélyültség a fejlesztésre felhasznált ismeretanyagban, a hiteles ismeretek tulajdonlása, kisugárzása; 3. közlő képesség, az informálás eszközeinek helyes alkalmazása. (4)

Montágh Imre értékvilága egyrészt a magyar beszéd hangzásának tisztaságából származott, másrészt főiskolai tanulmányaiból. Megvolt benn az a készség, hogy tanítványai képességeit kibontakoztassa. Ez csak akkor hatékony, ha a szeretet légköre övezi a munkát. Ő rendelkezett azzal az ösztönös beállítódással, hogy önmagát mással megossa, munkált benne a szociális érzés, hogy tanítványaiban felkeltse a szunnyadó tehetőséget. Majdnem három évtizedes működése megerősítette a XIX. sz. egyik kiváló pedagógusának mondását: Minden tanításnál és nevelésnél fő dolog marad a tanító, a tanító szelleme. (5)

A fejlesztésre felhasznált ismeretanyag úgyszólván teljes mennyiségében gyakorlati irányultságú volt. Komolyan vette azt az Einsteintől származó intelmet, hogy mindent le kell egyszerűsíteni, amennyire lehet, de nem jobban. Montágh Imre a logopédiát élet-szerűen művelte, mellőzve minden száraz doktrinér módszert, öncélú didakticizmust. Az „elméletképzés” – ahogy ezzel az újmódi kifejezéssel illetik az elméleti kutatásokat – nem az ő kenyere volt, őt a beszéd és a verbális viselkedés praktikuma érdekelte.

Írott munkáira, közleményeire is a gyakorlatiasság a jellemző. 1933-ban jelent meg Tóth Zoltán *Általános gyógypedagógia* című könyve, amelynek előszavában (Kornis Gyula írta) az elmélet és a gyakorlat viszonyáról a következő olvashat: „Theoria sine praxi est rota sine axi (‘elmélet gyakorlat nélkül olyan, mint a kerék tengely nélkül’). (6) Hogy a magyar logopédia a XX. század második felében jellegének tekintette az idézetet, s ebben a szellemben művelte szakterületét, s hogy fejlődése nem bicsaklott meg, mindezekben – több más szakember mellett – Montágh Imrének is meghatározó szerepe volt.

Szakmai konferenciákon való részvétel, tudományos disputák azonban nem igazán voltak ínyére, vélhetően tudóskodó, fabatkát sem érő szerepjátszásnak tarthatta ezeket, ahol nem a szakma gondjai kerülnek terítékre, ahol a külsőségeken van a hangsúly. Máskülönben nem szeretett nyílt színi vitákba bonyolódni. Ha valamivel nem értett

egyed, akkor önmagának – bajsza alatt – mormolta félhalkan, ahogy a szövegek könyvek tartalmazzák: „félre”, nem tetszését. Majd később, négy szemközti mondta meg vitapartnerének ellenvetéseit. Ezt mindig finoman, érzékenységet nem sértve tette.

A sikeres pedagógiai ráhatás egyik feltétele, hogy a nevelő birtokában legyen a közlés képességének, amely speciális adottságnak tekinthető. Tágabb értelemben – a verbális közlési formákon túl – ide soroljuk a nyíltságot, a közvetlenséget, az őszinteséget, az azonosulást stb. A közlés tükrözze a morális elkötelezettséget. A beszéddel szemben morális követelményt Goethe ekként öntött formába: „Ha nem lélekből forr szavad, / Ősi erővel, ősi kedvvel, / Senkit magával nem ragad. / [...] szívből-szívbe utat nem akármilyen, / Csak a szívből jött szó talál”. Faust szavai további intelmekre figyelmeztetnek: „Kevésből ne higíts sokat! / Ne légy kereplős kertelő! / A tiszta érzés, gondolat / Cifráltan szóba ölthető” (7)

Montágh Imre beszédét hallgatva, e gondolatok idéződhetnek fel a hallgatóság tudatában. Szövegében nem tűrte a felesleges szavakat, a gondolatpótló nyögdecseleket. Egyszerűen, közérthetően fogalmazott, nem volt „szóbodorító”. Csínján bánt az idegen szavakkal, mellőzte a közhelyeket. Tökéletes mellregiszterrel beszélt, felhangokban gazdag, baritonba áthajló ejtése kellemes volt a hallgató fülének. Beszédének dallamformái szabályosan váltották egymást. Az ajkak élénk mozgásával formálta hangosabbá beszédét, ehhez járult nyílt szájüregi artikulációja.

Talán kevésbé tudott, hogy ha valami bántotta erkölcsi érzékét, esetleg becsületébe gázoltak, hamar indulatba jött, s ez meglátszott fiziognómiáján is, de amilyen hamar jött, olyan hamar el is szállt felindultsága. Egyébiránt arckifejezése sugározta a pipázó ember sztoikus nyugalmát.

Szakmai útja a hangképzés javításának látszólag egyszerű technikájából indult el, s vezetett el a beszéd, a pszichikum, az önkifejezés több dimenziójú kapcsolatának elmélyítéséhez, kölcsönös függőségük gyakorlatban is munkálódó megerősítéséhez. A fentiekre nézve Seneca tanácsa: nem arra kell törekednünk, hogy a hangunkat eddzzük, hanem a hangunk eddzen, ma, kétezer év elmúltával is időszerű. (8)

Egy közmondás szerint, ha egy dolgot érdemes megtenni, azt jól kell csinálni. Montágh Imre jól, a jövőre nézve is példamutatóan végezte munkáját.

Fontosabb publikációinak jegyzéke (csak a megjelenés évét tüntettük fel):

Beszédtechnikai ismeretek (1962). A gyakori beszédhibák (1970). A pöszeség terápiaja (1970). Tiszta beszéd (1976). A beszédfejlődésről – beszédfejlesztésről (1976). Gyermekszínjátékosok beszédnevelő könyve (1977). Mondjam vagy mutassam?! Szó, hang, gesztus (1985). Figyelem vagy fegyelem?! (1986). Mondd ki szépen! (1987).

Jegyzetek

- 1 SHAKESPEARE W.: *Julius Caesar*. Ford.: Vörösmarty Mihály
- 2 Az idézett részletek a Színház- és Filmművészeti Főiskolának beadott önéletrajzból származnak (1973 és 1984.)
- 3 Az 1944-es magyarországi zsidóüldözésre utal.
- 4 BUZÁS L.: *A nevelő-tanító lélektana*. Szeged, 1939.
- 5 Fr. Diesterweg (1790-1866) neves német pedagógus
- 6 TÓTH Z.: *Általános gyógypedagógia*. Kornis Gyula előszava, 1933.
- 7 GEOTHE J.: *Faust*. Ford.: Sárközi Gy. 27.
- 8 SENECA: *Vigasztalások – Erkölcsi levelek*. Ford.: Révay József. 205.